

Дар'я Радченко

Науковий керівник – к. філол. н., доц. Чередник Л.А.

м. Полтава

МІЖНАРОДНЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ОЦИФРУВАННЯ АРХІВНОЇ СПАДЩИНИ

Оцифрування архівної спадщини – це не просто сучасний тренд, а необхідність, продиктована швидкими темпами розвитку інформаційних технологій та багатьом загрозам цій самій спадщині. Переведення паперових документів у цифровий формат відкриває безмежні можливості для збереження, дослідження та популяризації історичної пам'яті. Проте цей процес вимагає чіткого та всебічного нормативно-правового регулювання, яке б забезпечило збереження автентичності документів, захист авторських прав, забезпечення доступу до інформації тощо.

Важливість законодавства та регуляторних процесів у сфері оцифрування можна проілюструвати на прикладі таких питань, як захист авторських прав, охорона культурної спадщини, цифрова безпека та електронне урядування. Перед аналізом міжнародних вимог до оцифрування ми маємо звернути увагу на базові законодавчі акти України, що регулюють процес діджиталізації:

1. Цивільний кодекс України, який містить статті, пов'язані з авторським правом, суміжними правами та захистом персональних даних [7].

2. Закон України «Про авторське право і суміжні права», який регулює права та обов'язки авторів, виконавців, виробників об'єктів авторського права, а також встановлює порядок використання об'єктів авторського права [2].

3. Закон України «Про захист персональних даних», який регулює обробку персональних даних, встановлює права суб'єктів персональних даних та обов'язки операторів [4].

4. Інше законодавство, яке залежно від сфери оцифрування може застосовуватися інше законодавство, наприклад, Закон України «Про

Національний архівний фонд та архівні установи» [6], Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [3], Закон України «Про інформацію» [5].

Нормативно-методичні документи, що регулюють використання технологій оцифрування, включають міжнародні нормативні документи, такі як стандарти та технічні звіти Міжнародної організації зі стандартизації, а також національні нормативні документи. Існують різні нормативно-методичні документи, що регулюють процес оцифрування:

1. «Стандарт оцифрування S6». Він є спеціалізованим набором правил та рекомендацій, розробленим для забезпечення високої якості та довготривалої збереженості цифрових копій архівних документів. Цей стандарт, розроблений національним комітетом зі стандартизації Австралії та Нової Зеландії, детально описує процес оцифрування, від створення електронного образу документа до його подальшого зберігання в архіві. Ключові аспекти стандарту: повноваження Головних архівістів; комплексний процес оцифрування (створення електронного образу документа, засвідчення автентичності електронної копії, метадані, збереження, гарантія довготривалої збереженості).

2. AS/NZS ISO 13028: 2012. Міжнародний стандарт, який надає детальні рекомендації щодо процесу оцифрування документів. Він охоплює всі етапи цього процесу, від планування до зберігання цифрових копій, забезпечуючи високу якість та довготривалість результатів. Стандарт регулює планування оцифрування, підготовку документів, сканування, обробку зображень, перевірку якості, зберігання.

3. ISO/TS 19264-1:2017. Міжнародний стандарт, розроблений для забезпечення високої якості зображень, отриманих в результаті оцифрування. Він встановлює критерії оцінки якості цифрових копій, що дозволяє гарантувати, що вони точно відображають оригінали. Аналіз якості зображень: Стандарт визначає методики оцінки різних характеристик зображень, таких як: тони та шум, кольори, деталізація, геометрія, тестові діаграми, процес оцифрування.

4. METS. Міжнародний стандарт, який використовується для створення метаданих, що описують оцифровані матеріали. Метадані містять інформацію про формат файлу, роздільну здатність, колірний профіль, авторські права, дату створення та інші важливі характеристики. Основні функції METS: структурування метаданих, інтерпретація метаданих, обмін метаданими, підтримка різних типів метаданих.

5. OAI-PMH. Протокол, що, що дозволяє автоматично збирати метадані з різних цифрових сховищ. Він забезпечує стандартизований спосіб отримання метаданих, що полегшує пошук та доступ до оцифрованих матеріалів. Протокол надає такі переваги під час його застосування: стандартизація протоколу: автоматизація процесу, інтеоперабельність (сумісність між різними цифровими сховищами), підтримка різних форматів метаданих.

Отже, ми бачимо, що проблема розробки чітких правил і методів оцифрування є актуальною для всього світу. Такий інтерес підтверджує, наскільки важливою є ця сфера для розвитку суспільства.

Кількість документів, створених UNESCO для розвитку цифрових технологій, свідчить про масштабність діяльності організації в цій галузі:

– «Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» (1954 р.) встановлює міжнародно-правові норми захисту культурних цінностей під час воєнних дій, а оцифрування забезпечує додатковий рівень захисту шляхом створення цифрових копій, які можуть бути збережені навіть у разі втрати оригіналів. Цифрові копії є своєрідним страхуванням від втрати оригіналів внаслідок воєнних дій [8];

– «Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» (1970 р.). Отож одним із інструментів збереження оригіналів є їхнє оцифрування, тоді як у метаданих зазначено законного власника оригіналу документа. Така система не тільки зберігає інформацію від можливого викрадення, а й є підставою для доведення права власності [9];

– «Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (1972 р.). Конвенція встановлює міжнародні стандарти для захисту культурних

цінностей, а оцифрування є одним із найефективніших способів збереження архівних матеріалів. Оцифрування робить архівні матеріали доступними для широкого кола користувачів. Цифрові копії можна легко копіювати, поширювати та зберігати, що значно розширює доступ до культурної спадщини. Це повністю узгоджується з цілями Конвенції, яка спрямована на забезпечення доступу до культурних цінностей для всіх [10];

– «Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини» (2003 р.) Конвенція 2003 року фокусується на нематеріальній спадщині, тобто на звичаях, традиціях, знаннях та навичках, переданих від покоління до покоління. Оцифрування архівів, в свою чергу, дозволяє зберегти матеріальні носії цієї нематеріальної спадщини – тексти, фотографії, аудіо- та відеозаписи, що документують традиції, ритуали та інші прояви нематеріальної культури [11];

– «Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» (2005 р.). Конвенція 2005 року встановлює рамки для міжнародного співробітництва в галузі захисту культурного розмаїття, а оцифрування дозволяє обмінюватися цифровими копіями архівних матеріалів між країнами [12].

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо впровадження та ведення електронних реєстрів обліку та управління культурною спадщиною та культурними цінностями України» (2023 р.) [1] передбачає створення електронного реєстру, який об'єднає інформацію про всю культурну спадщину України. Це дозволить ефективніше управляти культурними об'єктами, забезпечити їх збереження та захист. На сьогоднішній день відсутність такого реєстру та чітких правил його ведення створює перешкоди для розвитку культурної сфери та унеможлиблює надання сучасних культурних послуг [13, с. 60-61].

Дотримання відповідних технічних стандартів під час оцифрування архівних матеріалів є фундаментальним кроком для довгострокового збереження світової культурної спадщини. До такого відповідального процесу треба підійти з усією серйозністю та попередньо порадитись з фахівцями сфері архівування та діджиталізації аби забезпечити сумісність цифрової копії з

майбутніми технологіями та мінімізувати можливість пошкодження чи втрати даних через застарілість формату. До початку роботи з оцифрування також необхідно оцінити стан архівних справ, тоді як під час самого сканування стоїть завдання максимально точного представлення оригіналу за допомогою параметрів сканування та метаданих. Відповідність міжнародному законодавству та стандартам уможливорює інтеграцію до інформаційних систем та доступ для широкого кола користувачів.

Отже, онлайн-доступ до оцифрованих архівних документів відкриває необмежені можливості для досліджень, освіти та збереження культурної спадщини. Однак у цьому процесі слід враховувати різні юридичні нюанси, такі як авторське право та суміжні права, а також право інтелектуальної власності. Публікуючи оцифровану інформацію в мережі Інтернет в рамках міжнародної співпраці, всі учасники цього процесу повинні дотримуватись вимог власного національного законодавства, а також нормативних актів і міжнародних стандартів країн своїх партнерів.

Джерела та література

1. Постанова Верховної Ради України 21.03.2023 № 3003-IX проєкт Закону України про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо впровадження та ведення електронних реєстрів обліку та управління культурною спадщиною та культурними цінностями України (реєстр. № 8024) прийнято за основу. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3003-IX#Text> (дата звернення 30.08.2023).

2. Про авторське права і суміжні права : Закон України від 01.12.2022. № 2811-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text.2>. (дата звернення: 21.10.2024).

3. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017. № 2155-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2155-19> (дата звернення: 21.10.2024).

4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010. № 2297-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2297-17> (дата звернення: 21.10.2024).

5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2657-12> (дата звернення: 21.10.2024).

6. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993. № 3814-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3814-12> (дата звернення: 21.10.2024).

7. Цивільний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15Text>. (дата звернення: 21.10.2024).

8. Про ратифікацію Конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text (дата звернення: 23.10.2024).

9. Про ратифікацію Конвенції про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5396-11> (дата звернення: 23.10.2024).

10. Про ратифікацію Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 23.10.2024).

11. Про ратифікацію Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (дата звернення: 23.10.2024).

12. Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008 (дата звернення: 23.10.2024).

13. Менська О.А. Оцифрування об'єктів культурної спадщини як спосіб формування нового цифрового культурного простору України. *Сучасні аспекти модернізації науки*: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXV

Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Стамбул (Туреччина): ГО «ВАДНД», 07 серпня 2023 р. С. 59-68.

Марія Серба

Науковий керівник – д.і.н., проф. Передерій І.Г.

м. Полтава

ПРИСКОРЕННЯ ДИНАМІКИ ОЦИФРУВАННЯ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК РЕАКЦІЯ НА ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ АРХІВНІЙ ГАЛУЗІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В умовах російсько-української війни архівна галузь України зіткнулася з новими і небаченими досі викликами та загрозами. Архіви як носії історичної пам'яті нації опинилися під прямою фізичною загрозою через бойові дії, які можуть призвести до знищення унікальних документів, що відображають багатовікову історію України. Окрім фізичної загрози, актуалізувалися й питання інформаційної безпеки: зберігання та доступ до архівних даних стали критично важливими як для державних інституцій, так і для суспільства загалом.

Оцифрування архівних документів стає не просто сучасним технологічним трендом, а нагальною необхідністю для захисту національної спадщини. Оцифрування дозволяє зберегти у цифровому форматі найцінніші документи, забезпечуючи їхню доступність незалежно від фізичного стану архівів та забезпечуючи швидкий доступ для дослідників, освітніх закладів, громадян і державних органів. Це створює своєрідний цифровий щит, який зможе вберегти архівні фонди від непоправних втрат, зумовлених війною, а також сприятиме розвитку національної та громадянської ідентичності через широке вивчення й осмислення історичного минулого.